

Jure Ferlan

BOŽJI GROBOVI V ŠKOFJI LOKI – ENA NAJDALJŠIH LOŠKIH PASIJONSKIH TRADICIJ

*Bil véľki teden je. V saboto sveto,
ko vabi mólit božji grob kristjana,
po tvojih cerkvah hodil sem, Ljubljana!
v Trnovo, tja sem uro šel deseto.*

France Prešeren, *Poezije*

V Škofji Loki je še živa stara navada, da se v njenih cerkvah, četudi niso vse župnijske, ob velikonočnih praznikih postavijo Božji grobovi, ki se jih obiskuje na veliko soboto. Gre za scenske postavitve, ki spominjajo na grob, kamor so položili Jezusa Kristusa po njegovi smrti na križu na veliki petek. Namen tega prispevka je kratka predstavitev Božjih grobov v vseh sedmih (Škofje)loških cerkvah kot zanimiv del še vedno žive dediščine s pasijonsko vsebino. Ob pripravi tega prispevka ugotavljam, da je v Sloveniji zelo malo literature, ki bi se ukvarjala s postavitvami Božjih grobov v cerkvah, saj to področje še ni bilo obširneje raziskano.

V liturgiji katoliške in na nekoliko drugačen način tudi pravoslavne Cerkve ima Božji grob posebno vlogo, od obreda velikega petka do obreda vstajenja na veliko noč. Posebej je premišljevanju o Kristusu, ležečem v grobu, posvečena velika sobota. Jezusov grob je bil v Jeruzalemu na vzpetini Kalvarija, izven mestnega obzidja. Tu so v času rimskega cesarja Konstantina postavili baziliko, ki je bila skozi nemirno zgodovino Jeruzalema večkrat porušena in obnovljena, do danes se prvotna stavba ni ohranila. Kristjani verujejo, da se je na tem mestu zgodil osrednji dogodek njihove vere, Jezusovo vstajenje od mrtvih, zato je bazilika Božjega groba dejansko najpomembnejši romarski cilj krščanstva. Romarji, ki so v Jeruzalemu videli posnetek Božjega groba, so zamisel prinesli v Evropo. Od srednjega veka dalje se je v liturgiji začelo razvijati postavljanje Božjih grobov po cerkvah za obrede velikonočnega tridnevja. Pri tem so imeli posebno vlogo frančiškani kot varuhi Svete dežele in s tem posredniki med Jeruzalemom in preostalim krščanskim svetom.¹ Poseben tip, neodvisen od liturgije velikega tedna, predstavljajo zidane kapele Božjega groba, ki jih je nekaj tudi v Sloveniji. Svoj vrh v oblikovnem smislu

¹ Prim. Kuret Niko: *Praznično leto Slovencev*, Družina, Ljubljana, 1989.

so Božji grobovi doživeli v obdobju baroka v 17. in 18. stoletju, ki je bil tudi čas protireformacije. Takrat so posebno skrb prirejanju ljudskih pobožnosti posvečali različni redovi, v naših deželah predvsem jezuiti in kapucini. V velikem tednu se je pozornost usmerila k Božjemu grobu, ki je postal pravo teatrsko prizorišče, ob njem so verniki podoživljali dramo velikega tridnevja.² Vsaj od protireformacijskega baroka dalje so se predvsem po župnijskih in redovnih cerkvah razširili Božji grobovi, zasnovani kot dekorativna arhitektura s poslikanimi kulisami. Habsburški cesar Jožef II. je v smislu svoje proticerkvene politike šel celo tako daleč, da je prepovedal tudi postavljanje Božjih grobov.³ Po koncu njegove vladavine se je navada postopoma obnovila.

Velikokrat gre pri kulisnih božjih grobovih za delo preprostejših domačih slikarjev. Okrašeni so s cvetjem, ki simbolizira vrt, sredi katerega so Jezusa pokopali. Poleg kulis je obvezna sestavina še votlina s kipom ali sliko mrtvega Kristusa ter tabernakelj, v katerega duhovnik na veliki petek prenese Najsvetejše – monštranco, ogrnjeno s tančico, ki ponazarja povoje, s katerimi je bil Jezus povit v grobu, in ciborij s hostijami. V cerkvah, kjer se Najsvetejšega ne hrani, tabernakelj odpade. Kulise so ponekod okrašene z naslikanimi prizori iz Jezusovega pasijona, ki so gledalca še bolj uvajale v premišljevanje vsebine velikonočnega tridnevja. Običajna sta tudi dva (ali več) rimska vojaka – varuha Božjega groba, po navadi naslikana na desko, lahko pa sta, kar je redkeje, tudi kipa (Stara Loka). Praviloma se ob Božjem grobu postavi v češčenje tudi razpelo s kipom Križanega, ponavadi gre kar za cerkveni procesijski križ. V znak spoštovanja se ga postavi na posebno blazino, verniki pa ga po tradiciji poljubljajo (rane na kipu). Od tu izhaja izraz da se ob obisku Božjega groba “gre Bogka kušnit”. Ta navada se v novejšem času marsikje opušča. Na veliko noč po vstajenju se iz groba vzame kip mrtvega Kristusa in, kjer obstajajo, namesti žene, ki so po svetopisemskem poročilu prve prišle k praznemu grobu, ter angela, ki jim sporoča veselo novico. Ponekod imajo navado, da ob grobu za častno stražo skrbijo uniformirani stražarji. Take navade v Škofji Loki ni. V Sloveniji se je ohranilo relativno malo kulisnih Božjih grobov, od starejših iz časa baroka praktično nič.⁴ Tisti, ki so se ohranili, izvirajo v glavnem iz 19., nekaj še iz začetka 20. stoletja. Vzrokov je več, marsikje so se poškodovali ob vsakoletnem postavljanju in razdiranju in so jih zato zavrgli. Še bolj pa se je to dogajalo po liturgični reformi drugega vatikanskega koncila sredi 20. stoletja, ko so kulisne Božje grobove zaradi spremembe liturgije prenehali postavljati in so marsikje propadli, ponekod pa so že desetletja uskladiščeni in ne služijo svojemu namenu. Namesto

² Gmajner Korošec Marjana: *Božji grob v katedrali v Gornjem Gradu*, Župnijski urad Gornji Grad, Gornji Grad, 1999.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

kulisnih so bile uvedene posodobljene različice, ki z manj dodatne dekoracije poudarjajo kip Kristusa, ležečega v grobu. Tako je tudi v Škofji Loki.

ŽUPNIJSKA CERKEV SV. JURIIJA V STARI LOKI

Na ozemlju Škofje Loke se je kulisni Božji grob ohranil le v starološki župnijski cerkvi. Glede na slog konstrukcija s kipi izvira iz druge polovice 19. stoletja, zdi pa se, da je del kulis, ki so naslikane na deske, še od starejšega Božjega groba. V začetku velikega tedna ga postavijo prostovoljci. Postavljanje zahteva veliko spretnosti in časa, saj je precej velik in se prilega dimenzijam desne stranske kapele sv. Štefana, kjer je postavljen.

Postavljanje Božjega groba v župnijski cerkvi sv. Jurija v Stari Loki v velikem tednu leta 2018, foto Jure Ferlan.

MESTNA ŽUPNIJSKA CERKEV SV. JAKOBA

Tu je Božji grob nekaj posebnega, saj je umeščen v levo stransko kapelo, ki je hkrati tudi krstilnica. Izdelan je iz škrlatno rdečega hotaveljskega apnenca po načrtih Jožeta Plečnika. Šest stebrov s kapiteli iz belega marmorja nosi polkro-

žen obod s timpanon na vrhu.⁵ Poseben poudarek dajeta prostoru velika kamnita svečnika. V niši pod kamnitim tabernakljem je kip mrtvega Jezusa z žalujočim angelom. Božji grob za velikonočne praznike posebej okrasijo.

Plečnikov Božji grob v škofjeloški mestni župnijski cerkvi sv. Jakoba leta 2015, foto Jure Ferlan.

NEKDANJA URŠULINSKA ALI NUNSKA CERKEV BREZMADEŽNE DEVICE MARIJE

V tej cerkvi je bil nekoč večji kulisni Božji grob, a se je ohranil le precej velik in kakovostno izdelan lesen kip mrtvega Jezusa s konca 19. ali začetka 20. stoletja. V drugi polovici 20. stoletja so sestre uršulinke postavljale precej poenostavljen Božji grob v desni stranski kapeli, uporabile so le zastor iz blaga, s katerim so prekriale stranski oltar, nanj pritrdile velik lesen križ ter ga okrasile s cvetjem in znamenitimi pisanimi steklenimi krogli. V že dlje časa opuščeni cerkvi je bil Božji grob ponovno postavljen v letih 2016, 2017 in 2018, sicer v nekoliko dopolnjeni verziji, po zgledu uršulinskega.

Nunska cerkev, detajl Božjega groba s kipom mrtvega Kristusa leta 2017, foto Jure Ferlan.

⁵ Ramovš Anton: *Hotaveljčan skozi čas*, Marmor Hotavlje, Hotavlje, 1995, str. 66.

KAPUCINSKA CERKEV SV. ANE

Preprost Božji grob uredijo v kapeli svetega Frančiška. K s cvetjem okrašenemu oltarju s kipom mrtvega Jezusa postavijo še dva kipa rimskih vojakov, ki sta, po slogu sodeč, tirolsko delo iz preloma 19. v 20. stoletje.

Božji grob v kapucinski cerkvi leta 2017, foto Jure Ferlan.

CERKEV SV. KRIŽA NA HRIBCU

Cerkev ima pasijonsko vsebino vse leto. Poleg tega, da je posvečena svetemu Križu, ima v obokanem prostoru pod prezbiterijem že od 18. stoletja urejeno kapelo Božjega groba, poleg nje pa še manjšo kapelo Bičanega Zveličarja. Kapeli sta poslikani s prizori Kristusovega trpljenja, freske so delo podobarske delavnice poljanskih Šubicev. V kapeli Božjega groba se nahaja kamnita menza z velikim kipom mrtvega Jezusa, na oltarju pa stoji kip Žalostne Matere Božje in dveh žalujočih angelov, ki na blazinah držita orodja Kristusovega mučenja. Ti kipi so, po slogu sodeč, s konca 19. ali začetka 20. stoletja, Kristus je iz časa baroka. Na obeh straneh groba sta postavljena na leseni deski naslikana stražarja. Na veliko soboto je kapela z grobom okrašena s svežim cvetjem.

Razpelo s Križanim na blazini postavljeno v češčenje v cerkvi sv. Križa na Hribcu leta 2017, foto Jure Ferlan.

CERKEV ŽALOSTNE MATERE BOŽJE NA SPODNJEM TRGU ALI LONTRGU

Tudi ta cerkev ima pasijonsko vsebino, saj je posvečena Jezusovi materi Mariji, ki je žalovala tri dni, od njegove smrti na križu do njegovega vstajenja. V cerkvi je na veliko soboto postavljen na ogled preprost Božji grob, sestavljen iz ohišja, v katerem je kip mrtvega Jezusa, okrašen s cvetjem, ob njem sta postavljena kipa angelov adorantov. Kipi so s konca 19. ali začetka 20. stoletja. Ob velikem križu sredi cerkve sta postavljena dva angela častilca, naslikana na leseni plošči, morda sta ostanek kulisnega Božjega groba iz župnijske cerkve.

Božji grob v Špitalski cerkvi leta 2018, foto Jure Ferlan.

ŽUPNIJSKA CERKEV SV. JANEZA KRSTNIKA NA SUHI

Na Suhi postavljajo preprost in vizualno učinkovit Božji grob na levem stranskem oltarju. Kulise v obliki kvadratnih panelov, ki se prilegajo arhitekturi oltarja, je v pastelnih barvah naslikal ruski umetnik Nikolaj Mašukov.

Božji grob v župnijski cerkvi sv. Janeza Krstnika na Suhi leta 2015, foto Jure Ferlan.